Universitat de les Illes Balears

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

Anàlisi de la proposta didàctica: la fossa comuna de Montuïri

Maria Isabel Pont Cerdà

Grau d'Educació Primària

Any acadèmic 2017-18

DNI de l'alumne: 41536788-F

Treball tutelat per Dr. Manuel Antonio Calvo Trias
Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts

	Autor		Tutor	
S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Sí	No	Sí	No
	☐	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:
Guerra Civil, fossa comuna, exhumació, aprenentatge significatiu, motivació, repressió, Montuïri

Resum

El tema principal d'aquest treball és exposar, analitzar i millorar la proposta didàctica inicial duta a terme a dins una aula de primària que tenia com a objecte un fet important a Mallorca, d'especial rellevància a Montuïri: l'exhumació de la fossa comuna del cementiri. Es creu que aquesta fossa comuna va ser creada durant la Guerra Civil Espanyola (1936 – 1939), malgrat no es trobessin les persones assassinades.

Dur a terme la proposta didàctica a través de l'aprenentatge significatiu implica poder afirmar sense cap dubte què és el millor exemple d'aprenentatge perquè provoca motivació, interès i efectivitat a l'hora d'aprendre.

Fins que una proposta didàctica no es posa en pràctica a l'aula no sorgeixen les millores o possibles modificacions. En aquest cas, els dos aspectes a millorar són la limitació de temporalització de les sessions per tal de tenir més llibertat a l'hora de planificar-les i la manca de competència digital per part de l'alumnat que es reforça amb l'ajuda de l'equip docent donant les eines i indicacions pertinents.

Abstract

The aim of this essay is to present, analyze and improve the initial educational proposal, carried out in a Primary classroom. The object of study is an important historical event in Majorca, more specifically at Montuïri, such as the exhumation of the common grave presumably created during the Spanish Civil War (1936-1939).

To carry out this educational proposal by applying the meaningful learning implies that without a doubt it can be asserted that it is the best learning method because it springs motivation, interest and effectiveness.

It is not until the educational proposal is carried out in the class that the possible improvements and modifications emerge. In this case, the two aspects that should be improved are the temporization's limitations of the sessions in order to have more freedom when planning them as well as the lack of digital competences accessible to students which are reinforced with the help of the teachers who give the proper tools and indications.

ÍNDEX

1) Introducció 4

2) Objectius 5

2.1.) Treball 5

2.2.) Proposta didàctica 5

3) Marc teòric 6

4) Antecedents 7

4.1.) Context històric 7

4.2.) Fets que varen donar lloc a la fossa comuna 9

4.3.) Actuacions per recuperar la memòria històrica del fet 10

4.4.) Perquè, com i quan es crea la fossa comuna 11

4.5.) Impacte social al municipi de Montuïri 13

5) Metodologia 18

6) Proposta didàctica 19

6.1.) Resum 19

6.2.) Anàlisi 23

6.3.) Modificada i millorada 24

7) Conclusions 28

8) Reflexions finals 29

9) Referències bibliogràfiques 31

1. INTRODUCCIÓ

El següent Treball de Final de Grau, tutoritzat pel doctor Manuel Calvo Trias, pretén ser una anàlisi crítica del treball realitzat sobre la proposta didàctica que tracta com a tema principal "*L'exhumació de la Fossa Comuna del Cementiri del municipi de Montuïri*". Aquesta proposta didàctica es va dur a terme durant el segon pràcticum del grau d'Educació Primària al CEIP Joan Mas i Verd de Montuïri.

L'elecció d'aquest tema pel Treball de Final de Grau i no d'un altre, és pel fet de que com a futur docent que seré aposto per l'aprenentatge significatiu dels alumnes, un aprenentatge autèntic que tingui com a punt de partida fets o problemes reals, sempre que sigui possible fer-ho. Aquest aprenentatge va de la mà de la motivació, ja què si els alumnes tracten a dins l'aula un tema que afora de l'escola viuen tant present com ha estat el de l'exhumació de la fossa, adquireixen un aprenentatge més significatiu i emocional.

He escollit aquest tema de la fossa comuna de Montuïri com a referencial perquè encara que no es trobessin restes enterrats durant la Guerra Civil a la presumpta fossa, el protocol i les praxis a seguir foren les mateixes, com també ho va ser l'impacte social que va causar al poble la notícia de que a Montuïri s'estigués exhumant una fossa al cementiri. Per aquests motius tinc el material i els referencials suficients, malgrat no resultés un èxit amb el sentit de trobar les restes que s'estaven buscant a l'exhumació de la fossa comuna. En qualsevol cas, aquest fet té la força corresponent per la vinculació que ha tingut amb el poble, i gràcies a això, es vàlid per poder ésser utilitzat amb els alumnes i poder fer una activitat didàctica que tingui com a base fonamental aquest tema. Pot ser dur a terme l'explicació d'una altra fossa que si tingui enterrats cossos de les víctimes de la Guerra Civil no tindria el mateix impacte en els alumnes que el de la fossa de Montuïri malgrat aquesta no fos exitosa en la recerca de les restes de les víctimes.

El fet de que en aquest any s'hagi fet possible l'inici de les exhumacions de les fosses de Mallorca i l'impacte social que ha provocat a l'illa, fan que aquest fet sigui una gran oportunitat per poder introduir a l'aula la noció d'un dels esdeveniments històrics més importants de la història d'Espanya contemporània: la Guerra Civil.

El vehicle elegit i més adequat per explicar-ho als alumnes és a través de l'aprenentatge significatiu, autèntic i de problemes reals basats en la motivació que els causa el fet de ser a Montuïri, el seu poble.

Per acabar, voldria destacar la importància del feedback a l'hora de redissenyar una proposta didàctica. És un element clau ja què durant tota el desenvolupament de la proposta va donant valoracions positives i negatives de cara a les possibles modificacions a la futura proposta modificada com també deixa a l'observació les característiques del grup-classe que s'han de tenir en compte. Cada grup és diferent, per tant, el feedback d'una proposta inicial sempre motivarà per modificar-la tenint en compte les característiques del grup-classe.

2. OBJECTIUS

El que es vol aconseguir en aquest treball és presentar la proposta didàctica duta a terme per mi durant el període del segon pràcticum al CEIP Joan Mas i Verd de Montuïri i, a més a més, analitzar-la i, conseqüentment, millorar-la per a de cara a un futur poder dur-la a terme un altre cop a dins l'aula. Proposar aspectes de millora que ara, després d'haver-la realitzat amb els alumnes, es poden millorar, com ara la temporalització, les eines utilitzades per a tractar les TIC a dins l'aula, la realització d'una sortida al cementiri per a què poguessin veure en primera persona el que estaven veient a dins l'aula i poder relacionar la teoria amb la pràctica, com també convidar a una petita conferència una persona major que pugui aportar la seva experiència, pel fet que podria aportar informació que un mestre seria incapaç de poder transmetre.

2.1.) Els objectius generals d'aquest treball són:

- Exposar, analitzar i, com a conseqüència, millorar la proposta didàctica duta a terme durant el meu segon pràcticum a partir del feedback.
- Demostrar que la motivació a dins l'aula és possible i més quan és tracta un tema real que afecta a l'alumnat.
- Donar importància a l'aprenentatge significatiu i autèntic partint de problemes reals.

2.1. Els objectius de la proposta didàctica són:

- Saber que és una fossa comuna.
- Descobrir que es feia a una fossa comuna.
- Esbrinar què va passar a Montuïri per a què es creés una fossa comuna.
- Identificar els fets que desencadenaren la creació de les fosses comunes a Mallorca.
- Enriquir la competència digital dels alumnes.
- Treballar de forma cooperativa i significativa a partir d'un aprenentatge autèntic de fets reals i propers.

3. MARC TEÒRIC

La proposta didàctica es va dur a terme a partir d'un model d'aprenentatge significatiu degut al fort vincle emocional que s'havia creat a causa de l'atmosfera social creada per l'exhumació de la fossa.

La teoria de l'aprenentatge significatiu es la proposta que va fer David P. Ausubel el 1963 en un context en el qual, el conductisme imperant, es va plantejar com alternativa un model d'ensenyament-aprenentatge basat en el descobriment, que privilegiava l'activisme i postulava que s'aprèn allò que es descobreix. Ausubel entén que el mecanisme humà d'aprenentatge per excel·lència per augmentar i preservar els coneixements és l'aprenentatge receptiu significatiu, tant a l'aula com a la vida quotidiana. (Ausubel, 1976, 2002, en Rodríguez 2011).

La funció dels docents és facilitar una sèrie d'eines que puguin garantir l'adquisició, l'assimilació i la retenció dels continguts a l'escola, de tal manera que els alumnes puguin atribuir-li un significat propi a cada un d'ells. Segons Ausubel (Ausubel 1976, 2002), hi ha tres tipus d'aprenentatge significatiu: En primer lloc, l'aprenentatge representacional que ens permet adquirir un vocabulari nou. En segon lloc, l'aprenentatge conceptual, el qual dóna nom als objectes i duu a terme una elaboració de conceptes. En darrer lloc, l'aprenentatge proposicional. Segons Ausubel, una proposició és donar significat a diferents conceptes. Si som capaços de llegir un mapa conceptual des de d'alt fins a baix, estem conformant proposicions.

Avui en dia, la definició d'aprenentatge significatiu ha anat evolucionant corregint els errors que l'antiga definició va sofrir a dins l'aula. S'han de tenir en compte una sèrie d'elements com ara el gran avanç de la psicologia cognitiva, tot i que Ausubel (1976, 2002 en Rodríguez 2011) insistia que per dur a terme un aprenentatge significatiu havia de ser present i constant una interacció entre el coneixement nou i el coneixement previ.

L'aprenentatge significatiu té inclosa la motivació, aquesta és un element bàsic per garantir un procés d'aprenentatge positiu. Segons Ausubel (Ausubel 1976, 2002 en Rodríguez 2011) i Novak (1998, en Rodríguez 2011) l'aprenentatge serà positiu sempre que la motivació tingui un paper important, ha de venir de la mateixa tasca a part de les motivacions externes dels alumnes. Una font de motivació important és el material, per aquest motius aquest ha de ser atractiu i diversificat per tal d'estimular l'alumnat. La motivació va lligada a l'aprenentatge

significatiu, és el propulsor d'aquest aprenentatge igual que l'aprenentatge significatiu manté un nivell elevat de motivació.

4. ANTECEDENTS

4.1. Context històric

El context històric de la Fossa Comuna de Montuïri es situa al període de la Guerra Civil Espanyola (1936 – 1939), i, com totes les guerres, va tenir episodis sagnants en els quals es van produir violacions dels drets humans i tota una sèrie d'atrocitats que en situacions extremes som capaços de fer els humans, per exemple: assassinats, traïcions, etc. Quan aquests episodis finalitzen, ve la repressió, el pitjor de les guerres, quan els guanyadors exerceixen el seu poder sobre els vençuts.

Per tal de poder entendre l'inici i l'evolució de la Guerra Civil Espanyola cal tenir present la situació política que es vivia a Europa. Aquesta, estava dividida per tres ideologies: el feixisme, la democràcia liberal i la democràcia popular, també coneguda com el comunisme. Per tant, el conflicte que es vivia a Espanya era un reflex d'aquesta triple discrepància ideològica a nivell internacional (Thomas, 1979 i Tamames 2011).

Al juliol del 1936, a Espanya les tensions acumulades durant anys per part de les forces de dretes i d'esquerres varen esclatar. La dreta va dur a terme un cop d'Estat contra el govern republicà, el Front Popular, que havia estat elegit democràticament al febrer d'aquell mateix any. El cop d'Estat va ser l'inici de la divisió d'Espanya. Per una banda, els territoris on la ideologia del cop d'Estat havia triomfat, formaven "*l'Espanya Nacional*" liderada per Francisco Franco que va imposar un règim feixista. Per altra banda, "*l'Espanya Republicana*" eren les regions on els forces lleials a la República que quedaven del Front Popular oposaven resistència.

El conflicte bèl·lic es pot resumir en què els nacionals (els feixistes a escala internacional) volien imposar un règim feixista, els republicans (democràtics liberals a nivell internacional) pretenien mantenir el sistema democràtic liberal i els més radicals d'esquerres (democràtics populars a escala internacional) volien imposar el comunisme. Les potències europees amb el mateix conflicte ideològic no varen dubtar en venir a lluitar, ja fos defensant el feixisme com van fer Alemanya i Itàlia, adoptant postures neutrals i observant des de la llunyania com feren Regne Unit i França i d'altres enviant el seu suport moral o ajudes materials i militars (Thomas, 1979 i Tamames 2011).

El bàndol de l'Espanya Nacional va tenir el seu objectiu clar des d'un principi, la qual cosa li va facilitar el camí cap a la victòria de la guerra: volien destruir el govern d'esquerres i imposar un nou règim conservador i de caire feixista. La força que li va permetre guanyar la guerra va ser la seva unitat de direcció política i militar; i, sobretot, la gran ajuda que va rebre per part de l'Alemanya de Hitler i la Itàlia de Mussolini.

En canvi, el bàndol republicà no tenia una unió forta ja què eren presents lluites internes dins la mateixa esquerra per part dels partits i dels sindicats. A nivell militar, era inviable unificar el poder perquè la resistència estava dividia en dues parts: una de l'exèrcit i l'altra de les milícies populars. També hi havia desavinences amb l'objectiu a aconseguir, uns volien unir les seves forces per poder guanyar la guerra, i d'altres (els radicals) volien aprofitar la situació de guerra per iniciar una revolució social. Aquestes dispersions expliquen, en gran part, la seva derrota. A més, cal destacar que els republicans van rebre molt poca ajuda per part de les potències europees democràtiques ja què aquestes temien tant l'èxit del feixisme a Europa com el triomf del comunisme espanyol.

La fi de la guerra va suposar l'inici de la repressió franquista que es va perllongar durant 40 anys (fins al 1976) en els quals es va manifestar en diferents àmbits: polítics, econòmics, socials, laborals i ideològics per part dels feixistes sobre el bàndol vençut a la guerra, els republicans. La repressió va tenir un èxit indiscutible perquè no va ser fins a la mort del seu dictador, quan es va poder posar-li fi (Thomas, 1979 i Tamames 2011).

Els primers anys es va combinar una brutal repressió amb el suport que donava Francisco Franco als règims d'Adolf Hitler a Alemanya i al de Mussolini a Itàlia per raó de la segona Guerra Mundial, que va esdevenir entre l'1 de setembre de 1939 i el 2 de setembre de 1945.

El règim franquista va arribar al punt inacceptable d'incitar a la delació i a la denúncia per així accelerar i implicar el màxim nombre de persones en la repressió, ja fos per beneficiar-se de les depuracions, per satisfer les ànsies de revenja o simplement, per fer mèrits (Thomas, 1979 i Tamames 2011). Els afusellaments tenien una planificació sistemàtica de tal manera que s'executava de manera arbitrària per així demostrar força i poder, i sembrar el terror a la població.

La voluntat d'amagar dades per part del règim franquista fan que sigui difícil saber el nombre de víctimes que va deixar la guerra civil. No obstant, alguns historiadors (Garí 2009) han pogut extreure quantitats aproximades entre 180.00 i 200.000 morts per causes com les execucions i penes de presó, la massificació dels camps de concentració o els batallons de persones.

Com he dit anteriorment, la repressió va ser present en molts d'àmbits de la vida quotidiana de la població, però els més destacats van ser la repressió física que fou molt violenta i es dugueren a terme assassinats il·legals també coneguts com les "saques", desaparicions forçoses, ajusticiaments dictats per tribunals militars, empresonaments i qualsevol pena de privació de la llibertat. Pel que fa a l'administració es van castigar tots els funcionaris republicans de les institucions centrals, diputacions i municipis a través d'empresonaments, trasllats forçosos, suspensió d'ocupació i inhabilitació. La repressió religiosa va callar totes les religions menys la catòlica, la qual es va proclamar com la religió de l'estat; i en darrer lloc, va repercutir en la lingüística, donant silenci a totes les llengües menys el castellà, que la va imposar com a la llengua oficial per a l'ensenyament, l'administració i els mitjans de comunicació (Thomas, 1979 i Tamames 2011).

4.2. Fets que van donar lloc a la Fossa Comuna

Una fossa és una espai concret, un forat fet on s'hi tiraven de mala manera els cossos de les persones assassinades durant la Guerra Civil o la repressió posterior i les tornaven a tapar.

El lloc predilecte d'execució durant la repressió foren els propis cementiris, degut a una qüestió de pragmatisme i de discreció, ja que els cementiris es trobaven ubicats a les afores dels pobles i eren llocs poc freqüentats de nit. Les persones capturades pels falangistes eren torturades i assassinades sense cridar l'atenció, i, pel matí, quan l'encarregat del cementiri arribava i trobava els cadàvers, els enterrava fent un forat sense fer preguntes.

Tant era així que va sorgir la necessitat de crear el que coneixem com a fosses comunes per poder emmagatzemar l'exagerat nombre de morts, ja que si aquests no eren identificats per algun familiar o persona al·legada en un temps reduït, els cossos passaven a formar part de la fossa comuna, i impersonal.

4.3. Actuacions que s'han fet per recuperar la memòria històrica del fet

Existeix la llei 52/2007, de 26 de desembre, per la que es reconeixen i amplien drets i s'estableixen mesures a favor d'aquells que patiren la persecució o violència durant la Guerra Civil i la dictadura. Aquesta llei, estableix que les administracions públiques competents facilitaran la indagació, la localització i la identificació dels desapareguts; elaboraran i posaran a disposició dels interessats mapes de fosses; preservaran i protegiran els territoris on es localitzin les fosses: i regularan les activitats de localització i identificació de les restes de les persones desaparegudes.

No obstant això, a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears no hi hagué una desenvolupament normatiu després d'aquesta llei 52/2007. Per aquest motiu, les associacions de Memòria de Mallorca i el Fòrum per la Memòria d'Eivissa i Formentera han dut a terme de forma voluntària la majoria d'actuacions esmentades anteriorment. A més, han impulsat l'aprovació per part del Parlament Balears de la llei 10/2016 de 13 de Juny, per a la recuperació de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i el franquisme que pretén fer complir, de manera efectiva dins el nostre territori, les obligacions amb les víctimes de la Guerra Civil i el franquisme.

Per parlar de l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri, s'ha de partir de la primera exhumació realitzada a l'illa, la de la fossa comuna de Porreres duta a terme mesos abans de la de Montuïri. Porreres va ser un dels primers municipis que va voler posar llum sobre la desaparició de desenes, o centenars, de mallorquins.

La primer actuació fou l'elaboració d'un pla de recuperació de les restes de les víctimes assassinades per falangistes elaborat per la consellera de Transparència, Cultura i Esports del Govern, Ruth Mateu; la batllessa de Porreres, Xisca Mora; la presidenta de Memòria de Mallorca i portaveu de la Comissió Tècnica, Maria Antònia Oliver; el president de la Comissió de Memòria Històrica de l'Ajuntament de Porreres, Joan Barceló, i l'antropòleg i director de l'Equip d'Exhumació de la fossa del cementiri de Porreres, Francisco Etxeberria. Aquesta actuació es va dur a terme en el marc de la llei de fosses del Govern Balear. Aquesta llei es va crear quan el Govern de les Illes Balears i la Generalitat de Catalunya varen establir un conveni de col·laboració en matèria de localització de fosses comunes de la Guerra Civil, pel que feia als indrets on hi hagués víctimes de les dues comunitats autònomes. A més, perquè les exhumacions puguin dur-se a terme s'han de seguir i complir una sèrie de criteris:

- L'existència de certificació de viabilitat d'exhumació o que es consideri viable en el mapa de fosses.
- L'existència d'una petició per part de famílies de primera generació vius, i si no n'hi ha, de segona generació.
- L'existència d'una petició per part dels ajuntaments o els representats municipals afectats, així com d'entitats o col·lectius de víctimes.

No obstant, un impediment temporal va fer que l'exhumació de la fossa comuna de Porreres es paralitzés, va ser l'oposició de tres famílies amb sepultures en el conjunts de nínxols i capelles que hi havia a sobre de la fossa de Porreres, es va arribar a l'acord de que en acabar la primera fase d'exhumació es tornarien a muntar els nínxols.

El doctor Francisco Etxeberria, de la Societat de Ciències Arazandi, va dirigir les tasques arqueològiques i antropològiques per tal d'identificar les víctimes enterrades ara fa 80 anys al cementiri a partir d'una determinada documentació que situa el punt on foren sepultats un nombre indefinit de mallorquins. Aquesta primera fase va ser subvencionada amb doblers públics i va ser l'excavació més gran oberta a Mallorca, ja que n'hi ha una altra de més gran però que per motius tècnics no es pot iniciar. A només 70 centímetres de la superfície van trobar les primeres restes humanes i després de setmanes fent feina es van desenterrar prop de 55 cossos. La següent passa va ser la identificació dels cossos, es va instal·lar una carpa laboratori al cementiri i s'hi varen analitzar les restes trobades.

Després de la primera fase d'exhumació de Porreres, el Govern va decidir iniciar l'exhumació al cementiri de Montuïri, ja què el Govern va aprovar per unanimitat de tots els partits polítics la llei 10/2016 de 13 de juny per a la recuperació de persones desapareguts durant la Guerra Civil i el franquisme, la qual aprovava la recuperació de les restes de les víctimes desaparegudes durant la Guerra Civil i el franquisme.

4.4. Perquè, com i quan s'excava la fossa de Montuïri

El volum d'aquesta informació, s'ha obtingut a partir de la entrevista realitzada al Doctor Manel Santana Morro, Director General de Participació i Memòria Històrica, el dia 24 de maig de 2018:

- **Perquè** → Els motius principals pels quals es fa impulsar l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri varen ser dos:
    - L'existència de familiars vius de primera generació de les víctimes desaparegudes i assassinades durant la Guerra Civil i el seu desig de localitzar als seus parents per poder traslladar les seves restes al seu poble i poder descansar en pau. Aquest fet simbolitza que la memòria de Mallorca està viva i que recorda a aquestes víctimes perquè varen ser assassinades per defensar la seva llibertat.
    - L'existència de recerques d'historiadors que determinen a quins espais hi pot haver persones desaparegudes, aquesta feina prèvia dels historiadors és demanar a testimonis orals i/o anant a consultar els registres civils.

  Amb tota aquesta informació per part dels testimonis orals i els historiadors, es varen elaborar dues hipòtesis sobre la ubicació de la fossa comuna al cementiri de Montuïri:
    - Una primera excavació es va dur a terme a la zona de davant al cementiri, devora el pou, però no va tenir èxit.
    - La segona es va dur a terme devora un mur lateral, on hi havia el cementiri civil destinat a persones no catòliques, que es suïcidaven i/o que no tenien família.
- **Com** → Una exhumació d'una fossa no és un procés fàcil, per poder excavar dins un lloc tan sagrat i delicat com és un cementiri, s'han de demanar els permisos i les autoritzacions adients que comporten un procés lent i complicat. Totes les actuacions es van fer des de la competència del Govern de la Illes Balears, concretament, des de la Conselleria de Cultura, Participació i Esport. Dins aquesta conselleria hi ha la Direcció General de Participació i Memòria Democràtica que va ser la que es va encarregar d'impulsar l'exhumació de les fosses de les Illes Balears.

  Totes aquestes actuacions estan regulades per la Llei 10/2016, de 13 de juny per a la recuperació de persones desapareguts durant la Guerra Civil i el franquisme. D'acord amb ella, es fa competent al govern de les illes en aquesta matèria. Per tant, és el govern qui determina a través d'aquesta llei, l'elaboració del pla d'exhumació de les fosses comunes de les Illes Balears. Una vegada elaborat aquest pla, es contacta amb els ajuntaments de les poblacions les quals són objecte d'exhumacions.

  Per tal d'aconseguir el consentiment de l'ajuntament, la direcció general per una banda demana els permisos pertinents a l'ajuntament; i per altra banda, elabora una

sol·licitud formal explicant que en funció de la llei 10/2016 i les hipòtesis d'historiadors, és necessària una possible exhumació de la al cementiri.

S'ha de tenir en compte el fet de que la majoria de fosses es localitzin als cementiris, ja que aquest motiu fa encara més delicada la intervenció en el moment d'iniciar l'exhumació.

Una vegada es tenen els permisos i les autoritzacions, el govern contracta i porta l'equip professional d'arqueòlegs necessari per dur a terme les intervencions. En el cas de Montuïri, l'ajuntament va col·laborar durant tot el procés, no hi va haver cap tipus d'impediment ja què es va demanar l'autorització per la llei 10/2016, la qual fa competent al govern en matèria de persones desaparegudes durant la Guerra Civil.

Una vegada s'inicia el procés d'exhumació els arqueòlegs treballen a partir de les indicacions fetes pels historiadors. Però no és fins que s'excava la zona en qüestió que es confirma o no l'existència de possibles desapareguts de la Guerra Civil.

- **Quan** → L'exhumació de la fossa comuna es va dur a terme un dilluns dematí de setembre del 2017 amb la presència dels familiars dels quatre veïns desapareguts de Campos a finals del 1936, de les figures representants del Govern de les Illes Balears i el batlle del municipi de Montuïri, Joan Verger.

  A Mallorca estan previstes 11 exhumacions més, però a Montuïri no hi ha previst una segona exhumació, no obstant si aparegués una nova hipòtesi de feina, es treballaria amb la finalitat de retrobar-los.

4.5. Impacte social al municipi de Montuïri: revista "*bona pau*", diaris i fotografies

L'impacte social de l'inici d'una exhumació al cementiri del poble va repercutir notablement. No obstant, com succeeix amb moltes coses existeixen els dos extrems oposats, un extrem és aquell que ho promou que és la que té el poder i es troba al capdavant, i l'altre extrem és la part que critica les obres finançades públicament per part dels que estan al poder i actuen.

No obstant, deixant de banda les diferents opinions i generalitzant com a poble que som, l'impacte fou afavoridor, els veïns han donat sempre suport a l'equip polític que ha iniciat aquesta exhumació, empatitzant amb els familiars de primera i segona generació descendents de les víctimes campaneres enterrades a la fossa del cementiri.

El municipi de Montuïri té una revista local com a mitjà per difondre les notícies destacades de cada mes anomenada "*Bona Pau*", fou en aquesta revista en la qual es varen destinar una sèrie de pàgines a tractar el tema de la fossa comuna de Montuïri. A continuació es visualitzen les fotografies extretes de la revista del poble:

Paqui, la responsable de les excavacions, mostra el forn on està previst començar les properes investigacions

Figura 1: zona on estaven previstes les excavacions. Font: Revista Bona Pau, Montuïri, pàgina 8 volum núm. 777, novembre 2017.

Figura 2: porta principal del cementiri de Montuïri iniciades les excavacions.
Font: Revista Bona Pau, Montuïri, pàgina 9, volum núm. 777, novembre 2017.

Figura 3: la presidenta del Govern, Francina Armengol, visità el cementiri, el dia de l'inici de les excavacions.
Font: Revista Bona Pau, Montuïri, pàgina 9, volum núm. 777, novembre 2017.

Figura 4: dos fills dels afusellats de Campos enterrats en el nostre cementiri, hauran d'esperar una segona fase de recerca.
Font: Revista Bona Pau, Montuïri, pàgina 8, volum núm. 777, novembre 2017.

El batle de Montuïri va publicar una carta a la revista "*Bona Pau*" referent a la recerca dels quatre campaners al cementiri de Montuïri:

8 DE LA CASA DE LA VILA BONA PAU Novembre, 2017

L'AJUNTAMENT INFORMA

Carta del batle

Sobre la recerca dels quatre campaners al cementeri de Montuïri

Com segur ja sabeu, les darreres setmanes de setembre i els primers dies d'octubre va tenir lloc al cementeri de Montuïri la recerca dels cossos de quatre campaners assassinats durant la Guerra Civil. Desgraciadament, les tasques duites a terme no varen aconseguir els resultats esperats i les famílies dels quatre homes de Campos afusellats pels franquistes no han pogut enterrar dignament els seus parents.

La Conselleria de Cultura, Participació i Esports trià el cementeri de Montuïri per recercar la primera fossa del pla de 2017. L'any passat ja s'havia obert la primera fase del cementeri de Porreres i el 2015 la fossa dels mariandos a Sant Joan. La decisió de començar al nostre cementeri es va prendre perquè només s'esperava trobar quatre cossos i semblava que estaven més o menys localitzats, a més que actualment encara viven dos familiars directes, un fill i una filla, de dos dels quatre campaners enterrats a Montuïri.

Alguna gent s'ha demanat perquè s'havia de remoure uns fets que passaren fa 81 anys. També hi ha pogut haver algú que hagi trobat un moviment excessiu al cementeri amb uns resultats desfavorables. Com a batle de Montuïri, he volgut fer aquest article per aclarir totes aquestes qüestions.

El compromís de l'Ajuntament de Montuïri amb la reparació de la memòria històrica ha estat des de bon principi total. L'any passat declararem fill il·lustre el batle Joan Mas i Verd i fa unes setmanes hem col·laborat en tot el que hem pogut en la recerca dels quatre campaners.

Pensam sinceramente que les famílies de desapareguts de la Guerra Civil ja han patit prou durant dècades i dècades. Si trobant les restes dels seus familiars o dignificant la seva memòria podem ajudar a reparar d'alguna manera el seu dolor, ja ens donam per satisfets. Basta imaginar, posant-nos al seu lloc, com ha de ser no saber on està enterrat un pare, un padrí, un germà o un tio. No poder dur-li flors o deixar-los descansar juntament amb els seus familiars. Intentar trobar els quatre campaners era un acte de justícia.

En el tema d'haver remogut terres i d'alguns desperfectes al cementeri, vull aclarir que la Conselleria de Cultura, Participació i Esports s'encarregarà d'abonar tota la tasca i els materials per restaurar el seu estat original i, fins i tot, afegint algunes millores. Les diferents versions sobre on es podrien trobar les restes dels quatre campaners va dur a haver d'obrir a diferents indrets. A més, a mesura que passaven els dies i no es trobaven les restes dels represaliats, la zona d'acció es va fer cada vegada més gran. No voldríem altra cosa que haver-los trobat però no va ser així.

No voldria acabar aquest text sense esmentar l'equip d'arqueòlegs, antropòlegs i voluntaris Aranzadi dirigit per Francisca Cardona. Realment va ser un honor i un aprenentatge poder veure aquest grup de professionals fer feina al nostre municipi. Després de llarguíssimes jornades de feina encara tenien temps per fer les explicacions diàries que es feien als horabaixes o d'atendre els familiars dels desapareguts. També voldria agrair la dedicació als montuïrers que varen treballar tots aquests dies al costat de l'equip Aranzadi.

Segons ens informaren des del Govern de les Illes Balears, a partir del gener de 2018 es podria fer una segona fase de recerca a les zones que quedaren pendents. Esperem que hi hagi més sort i els familiars dels quatre campaners puguin tenir algun cònsol de poder enterrar els seus parents on desitgin.

Joan Verger Rossinyol
Batle de Montuïri

Figura 5: carta del batlle de Montuïri sobre la recerca dels quatre campaners al cementiri de Montuïri. Font: Revista Bona Pau, Montuïri, pàgina 8, volum núm. 777, novembre 2017.

La repercussió als mitjans de comunicació de la comunitat de les Illes Balears fou notable, la notícia s'enuncià a través de diaris com:

- ARA BALEARS

arabalears

BALEARS

Segueix

MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

La fossa comuna de Montuïri s'obrirà a final de setembre

Sant Ferran de Formentera i la 2a fase de Porreres, pròxims objectius

ARA BALEARS Palma 04/08/2017 23:12

Figura 6: anunciament de l'inicia de l'exhumació de la fossa comuna del cementiri de Montuïri.
Font: Diari Ara Balears, 4 d'agost 2017.
Noticia ref. Annex bibliogràfic

arabalears

PART FORANA

Segue

Comença la recerca de la fossa comuna de Montuïri on hi ha 4 veïns de Campos

La presidenta del Govern i la consellera de Cultura assisteixen a l'inici de les excavacions

MIQUEL BARCELÓ Montuïri 25/09/2017 11:48

Figura 7: s'inicia, amb la presència de la presidenta del Govern i la consellera de Cultura, la recerca de la fossa comuna al cementiri de Montuïri per buscar els 4 veïns de Campos assassinats durant la Guerra Civil.
Font: Diari Ara Balears, 25 de setembre 2017.
Noticia ref. Annex bibliogràfic

arabalears

BALEARS

Segueix

MEMÒRIA HISTÒRICA

El Govern projecta 10 intervencions en diferents fosses durant el 2018

En el Pla d'actuació de fosses s'hi recullen les actuacions entre les quals figura la segona fase de les excavacions a Porreres i a Montuïri

ARA BALEARS Palma 21/12/2017 18:15

Figura 8: el Govern de les Illes Balears projecte 10 intervencions en diferents fosses comunes durant l'any 2018, entre elles, la segona fase de les excavacions ja fetes a Porreres i a Montuïri.
Font: Diari Ara Balears, 21 de desembre 2017.
Noticia ref. Annex bibliogràfic

- DE BALEARS

Figura 9: s'inicia l'exhumació de la fossa comuna del cementiri de Montuïri.
Font: Diari Ara Balears, 25 de setembre 2017.
Noticia ref. annex bibliogràfic.

Tot i què el mitjà escrit com són la revista local i els diaris autonòmics tenen un gran poder de difusió, fou la televisió el mitjà més exitós per difondre la notícia i que va aconseguir despertar l'interès a la societat mallorquina. El dia 30 de maig de 2017 la cadena IB3 televisió va informar que a la fossa de Montuïri s'hi podria començar a excavar a l'estiu. En el següent enllaç es troba la visualització completa de la notícia:
https://www.youtube.com/watch?v=4o2n1EaPQLs

5. METODOLOGIA

Per dur a terme la realització del treball s'han hagut de seguir unes pautes per fer la recerca d'informació per tal de situar la proposta didàctica dins el context des del qual es va originar i després s'ha dut a terme una anàlisi i millora de la proposta didàctica ja realitzada a l'aula.

El principal objectiu és donar a conèixer el que va passar a Montuïri durant la Guerra Civil als nins i nines aprofitant l'oportunitat de l'obertura de la fossa comuna del cementiri, així demostren una predisposició més elevada a l'hora de l'aprenentatge.

Mitjançant els cercadors bibliogràfics fiables com són Google Academic, Dialnet, etc, s'ha cercat la informació verídica i el més actual possible com són els articles i altres documents que han sigut de gran utilitat per cercar i trobar informació i, sobretot, per així poder documentar-me adequadament i seleccionar la informació més apropiada per a la realització exitosa del treball. A més, es varen dur a terme entrevistes al batlle de Montuïri, Joan Verger

Rossinyol i a Manel Santana Morro, director General de Participació i de Memòria Democràtica.

El motiu de seleccionar les paraules clau nombrades al principi per a l'elaboració del treball és perquè considero que, a més de ser les més utilitzades al llarg del document, són les que he utilitzat a l'hora de cercar els documents en les diferents bases de dades, perquè considero que l'aprenentatge significatiu, l'aprenentatge de problemes reals i la motivació no poden anar per camins diferents dins l'àmbit de l'ensenyament.

Per una banda, la recerca d'informació per posar en context la proposta didàctica s'ha fet a partir de la lectura i comprensió d'articles, de treballs, de documents i de llibres. Per altra banda, l'elaboració i l'execució de la proposta didàctica es va dur a terme durant el segon pràcticum. El treball posterior ha estat l'anàlisi dels aspectes positius i els que necessiten millorar i finalment la modificació de la proposta inicial amb les millores ja integrades per poder dur-la a terme en un futur.

6. PROPOSTA DIDÀCTICA

6.1. Resum de la proposta didàctica

La proposta didàctica va ser dissenyada per dur-se a terme al grup de sisè de primària del CEIP Joan Mas i Verd de Montuïri, aquest grup està format per 24 alumnes, dels quals 9 són nins i 15 nines.

La major part de l'alumnat prové de famílies naturals del municipi, no obstant, a l'aula hi trobem una nina que va arribar a principi de curs d'Alemanya i també un nin cubà que va arribar al centre dues setmanes abans de les festes de Nadal. Per aquests factors, es pot dir que hi ha una certa multiculturalitat a dins l'aula. L'alumna alemanya té com a llengües maternes l'espanyol perquè la seva mare és de Colòmbia i l'alemany perquè el seu pare és alemany, a part d'això presenta una dificultat d'aprenentatge, per tant, necessita una adaptació curricular de cara als continguts que es donen. La tasca d'organització curricular la gestionen l'AD juntament amb la PT del centre.

Els docents que imparteixen els continguts a aquest curs són: la tutora (Llengua Catalana, Matemàtiques, Valors i Plàstica), un altre mestre que fa les classes de Ciències Naturals, Ciències Socials i Llengua Castellana, l'especialista d'anglès, l'especialista

d'educació física, l'especialista de música, la mestra de Religió i l'especialista en Audició i Llenguatge.

Pel que fa el nivell de grup en general és molt bo, és un grup amb moltes ganes d'aprendre motivats per una sana competició que s'ha de guiar dia darrera dia per a què no provoqui l'efecte contrari.

A nivell de grup, hi ha molts de grupets d'amigues. El gran problema d'aquest grup és que hi ha moltes nines i pocs nins, i a més són molt competitius. Des del professorat han intentat que les relacions millorin, la tutora ha fet molta feina durant el curs passat i aquest, amb dinàmiques de grup, treballar les emocions, etc.

Amb l'elaboració i realització d'aquesta proposta didàctica es va voler dotar d'eines i despertar l'interès dels alumnes per investigar i arribar, entre tots, a tenir noció del que va succeir durant la Guerra Civil Espanyola a les Illes Balears, més concretament a Mallorca, perquè a dia d'avui s'hagi iniciat el procés d'exhumació de les fosses comunes.

L'elaboració de la proposta didàctica va ser ràpida perquè es percebia un cert desconeixement referent al tema de la fossa que s'estava exhumant i per aquest motiu inquietava i despertava la motivació de l'alumnat. És per això, que la proposta didàctica es centra en un aprenentatge que té com a punt de partida un fet real de l'entorn i així poder ser autèntic i motivador pels alumnes.

En primer lloc, durant la **primera sessió** es va dur a terme una pluja de preguntes d'allò que els agradaria saber i descobrir sobre la fossa comuna. En segon lloc, estava pensat resoldre les preguntes i intrigues a la mateixa sessió però el temps restant va ser insuficient i per aquest motiu es va haver d'afegir una **segona sessió** per poder dur a terme la resolució de les preguntes. La metodologia utilitzada durant tota la proposta didàctica va ser el treball cooperatiu: així com estaven asseguts, quatre grups formats per sis alumnes. Cada grup va investigar un aspecte o ampliar les respostes de les preguntes per tal d'explicar-ho a la resta de grups al final de la proposta didàctica. La distribució de les tasques va ser la següent:

- Grup 1: recerca d'informació per respondre les preguntes teòriques i després elaborar una presentació.

Varen dividir el treball, dues persones del grup cercaven informació a la xarxa (notícies, documents i fotografies), dues més elaboraven un document amb la informació trobada i els les altres dues creaven una presentació digital. Les preguntes teòriques a respondre varen ser:

1. *Què és una fossa comuna?*
2. *Qui la va construir?*
3. *A qui s'enterrava?*
4. *Quantes fosses hi ha a Mallorca?*
5. *La gent que s'hi enterrava, com anava vestida i com estaven organitzats?*

Un cop resoltes les preguntes varen elaborar una presentació per tal de poder explicar-ho a la resta de companys de l'aula.

- Grup 2: elaboració d'un mapa (mural i online) localitzant les fosses de Mallorca i les respectives exhumacions. Primerament, es varen dividir la feina: tres persones del grup varen fer el mural i les altres tres varen fer el mapa online.
    - Per una banda, els que tenien encomanat fer el mapa en mural, varen retallar paper continu de color negre i hi varen dibuixar a sobre amb una cera de color blanc la silueta de Mallorca, no els va sortir del seu agradat a la primera, sinó que ho varen haver de modificar una o dues vegades, i una vegada varen tenir la silueta de Mallorca feta hi varen ubicar els pobles on s'hi han trobat presència de fosses comunes.
    - Per altra banda, els que havien de situar les fosses en el mapa online varen entrar a "*my google maps*" amb el meu compte i a partir d'allà varen cercar Mallorca i poble per poble varen anar ubicant les fosses que s'havien trobar a l'illa.
- Grup 3: elaboració d'un eix cronològic (mural i online) representant les dates de la Guerra Civil Espanyola i l'any de l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri. Explicant a cada data els fets més importants que fan que aquests anys siguin importants. Com el grup 2, es varen dividir en petits grups de tres alumnes per grup: un grup es va encarregar de l'elaboració manual i l'altre de l'online.
    - Per una banda, el grup encarregat de l'elaboració manual va retallar un tros de paper continu i amb una regla gran de la pissarra varen dibuixar la línia del temps fent dues marques al principi referenciant les dates de la Guerra Civil i una marca al final que feia referència a l'any passat en el qual es va dur a terme l'exhumació

de la fossa comuna de Montuïri. Una vegada ho varen tenir assenyalat varen cercar informació al llibre d'història i a la xarxa per poder explicar les característiques generals de la Guerra Civil, també varen dibuixar els dos símbols dels bàndols enfrontats.

  - Per altra banda, els encarregats de fer l'eix online el varen dur a terme a través de l'aplicació "*timeline*" de l'ordinador de l'aula ja que en els seus portàtils petits no disposaven de dita aplicació. Al igual que l'altre grup varen assenyalar les dues marques de la Guerra Civil i la de l'any passat per l'exhumació. A l'aplicació també es poden afegir característiques així que també varen fer una recerca a la xarxa i al llibre d'història i les van redactar.

- Grup 4: investigar quin procés fa un arqueòleg quan troba un esquelet (procés, eines, material). Malgrat a la fossa comuna de Montuïri no s'haguessin trobat les restes de les persones de Campos assassinades durant la Guerra Civil, els alumnes volien saber quin era el procés quan sí es trobaven restes que s'havien d'excavar i estudiar. Ells a partir de la xarxa varen elaborar el procés i redactar la informació per després exposar-la amb una presentació davant els altres grups de l'aula.

Temporalització proposta inicial

SESSIÓ	DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT	TEMPS
1a	Activitat 1: Pluja de preguntes sobre la Fossa Comuna de Montuïri, i respondre les preguntes en grups de taula (a una segona sessió). Agrupament: grup-classe.	***55'***
2a, 3a, 4a i 5a	Activitat 2: en grups de sis comencen la seva tasca. • **Grup 1**: recerca d'informació per respondre les preguntes teòriques i després elaborar una presentació. • **Grup 2**: elaboració d'un mapa (mural i online) localitzant les fosses de Mallorca i les respectives exhumacions. • **Grup 3**: elaboració d'un eix cronològic (mural i online) representant les dates de la Guerra Civil Espanyola i l'any de l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri. Explicant a	*3h 40'*

	cada data els fets més importants que fan que aquests anys siguin importants. • **Grup 4:** investigar quin procés fa un arqueòleg quan troba un esquelet (procés, eines, material). Agrupament: 4 grups de sis alumnes.	
6a i 7a	Activitat 3: cada grup du a terme la seva exposició oral del treball realitzat per poder compartir-ho amb la resta de companys. Aquestes dues sessions són seguides, d'aquesta manera si un grup exposa en el moment de canvi d'assignatura no els afectarà. Agrupament: per grups de treball.	*1h 50'*

6.2. Anàlisi de la proposta didàctica

El pla d'estudis del grau d'Educació Primària de la Universitat de les Illes Balears està estructurat de tal manera que els estudiants duen a terme tres períodes de pràctiques, anomenats pràcticums, en centres educatius. El primer es realitza durant el segons semestre del tercer any i va enfocat a primer cicle de primària, durant el primer semestre del quart es fa el segon al segon pràcticum al segon cicle de primària i el darrer pràcticum durant el darrer semestre del quart curs és l'específic de la menció que s'elegeix, en el meu cas, llengua anglesa. A més, a les assignatures del grau s'elaboren infinites propostes didàctiques (matemàtiques, llengua catalana, llengua castellana, ciències naturals, ciències socials, llengua anglesa, etc). No obstant això, la proposta didàctica sobre la fossa comuna de Montuïri és la primera que he pogut elaborar prèviament i portar a l'aula després, per tant, és la primera de la que he tingut un feed-back immediat per poder millorar-ne els aspectes negatius i reconèixer-ne els positius.

Els resultats de la proposta de millora en general varen ser positius, des del primer moment es va poder observar amb claredat l'entusiasme i l'interès dels alumnes per saber tot allò que estava relacionat amb l'exhumació de la fossa de Montuïri, el seu poble. Aquesta motivació és deguda a que els alumnes tenen un sentiment de poble i de comunitat molt arrelat, això va fer possible que la proposta didàctica fos més significativa i engrescadora per l'alumnat. Concretament, els alumnes es varen interessar perquè des d'un primer moment varen saber ubicar mentalment el punt de partida la proposta, i a partir d'aquí varen sorgir les preguntes per saber què és una fossa, perquè hi és, qui hi pot haver-hi dintre, qui les construïa, quantes fosses hi ha a Mallorca, quin és el procés a seguir quan es localitza una possible fossa. Això demostra

que, l'interès dels alumnes augmenta exponencialment a la proximitat del contingut d'ensenyament.

Una vegada es té la proposta didàctica dissenyada per desenvolupar-la a l'aula moltes vegades és inevitable adaptar-la a una sèrie de circumstàncies com ara la disposició del material, les característiques del grup-classe com la motivació o interessos en relació al tema. La proposta inicial comptava amb un nombre de set sessions, però a la primera sessió ja vaig preveure que serien vuit perquè el nombre de preguntes, dubtes, intrigues pel tema era alt. Per aquest motiu, la segons sessió va ser la resolució del llistat de preguntes a través de les aportacions de les famílies ja que varen tenir temps per demanar a casa, a través de la xarxa o a través de llibres.

Existeix un diferència entre el que seria ideal per acabar d'aprofundir en el tema vers la realitat pel fet que s'ha de combinar amb el currículum i hi ha un temari a complir. El nombre de sessions que tenia la proposta inicial va estar condicionada al temps que em va donar el tutor per dur a terme el meu projecte. Si no hagués estat condicionada pel temps, la proposta didàctica hauria durat unes 12 sessions ja que hagués incorporat més factors externs com són anar a visitar el cementiri, portar un convidat a l'aula que pugui aportar anècdotes sobre la Guerra Civil, fer una exposició a l'escola per mostrar a la resta dels alumnes el treball dut a terme, entre altres.

6.3. Proposta didàctica modificada i millorada

El detonant que ha modificat més la proposta didàctica duta a terme va ser la temporalització. Començant per la primera sessió fins a la darrera degut a la incorporació de sessions que no es varen poder dur a terme per falta de temps. Per tant, una vegada he fet els canvis adequats a la proposta inicial, a continuació es presenta ja modificada:

La que va ser la **primera sessió** a la proposta inicial, s'ha modificat per dividir-se en dues per tal de donar marge als alumnes. Durant la primera sessió es durà a terme la pluja de preguntes i possibles intrigues respecte al tema. Es durà a terme durant tota una sessió perquè es té en compte l'impacte social que ha causat aquesta noticia a la vila i es preveu l'entusiasme i motivació dels alumnes a l'hora de demanar.

La **segona sessió** serà la més intensa, els alumnes hauran tingut uns dies per poder demanar a casa els dubtes i preguntes que sorgiren durant la primera sessió. No obstant això,

disposaran de la sessió per poder investigar ja sigui a la xarxa o als llibres, tota aquella informació que necessitin. A més, el docent estarà a la disposició en tot moment. No resoldrà dubtes, sinó que encaminarà als alumnes cap a la resolució donant les eines o indicacions necessàries. Cada grup respondrà una mitja de 6 o 7 preguntes que elegiran a la primera sessió per consens. Una vegada respostes les preguntes, la docent farà un filtre i les agruparà per temàtiques: localització de fosses, història i fets que van donar lloc a la fossa, procés dels arqueòlegs a l'hora d'exhumar una fossa i, finalment, l'elaboració d'una presentació per ensenyar a la resta d'alumnes de l'escola el que ells han descobert sobre la fossa.

A la **tercera sessió** s'iniciarà el treball en grup, es faran quatre grups de sis alumnes. Cada grup ja haurà escollit el seu projecte i tindran quatre sessions per poder treballar-lo i acabar-lo. Durant aquestes sessions disposaran del material necessari com són el paper continu, els ordinadors, ceres, pintures, retoladors, tisores, cola d'aferrar, disponibilitat d'impressora per imprimir fotografies si és necessari. Els projectes són els següents:

- **Grup 1**: aquest grup de sis alumnes durà a terme l'elaboració d'una presentació en format digital que inclourà tota la informació que s'ha cercat per tal de donar resposta a les preguntes inicials. Es repartiran la feina, 3 alumnes realitzaran la presentació (text, format, estructura) i els altres tres cercaran fotografies per completar la presentació. El fet de que aquest projecte duri quatre sessions es que la presentació s'ha de fer a un sol ordinador i tots els components del grup han d'haver participat durant la creació, fomentant així, un foli giratori virtual.
- **Grup 2**: aquest grup durà a terme l'elaboració d'un mapa (mural i online) localitzant les fosses de Mallorca i les respectives exhumacions. Es dividiran el treball com el grup 1, tres alumnes executaran el mapa mural sobre el paper continu i els altres tres ho faran de manera online amb l'aplicació "*my google maps*" que el docent els proporcionarà del seu compte o de l'aula.
- **Grup 3**: de la mateixa manera que els altres dos grups, es dividiran el treball fent dos grups de tres, un grup durà a terme l'elaboració d'un eix cronològic mural sobre el paper continu i l'altre grup de tres alumnes ho farà online a través de l'aplicació "*timeline*". Tant un format com l'altre han de tenir representades les dates de la Guerra Civil Espanyola i l'any de l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri. Explicant a cada data els fets més importants que fan que aquests anys siguin importants. També podran

incorporar dibuixos d'elaboració pròpia o fotografies de la xarxa que hi estiguin relacionades.

- **Grup 4**: aquest grup durà a terme la investigació de quin és el procés que du a terme un equip professional d'arqueòlegs quan troben un esquelet enterrat, en aquest cas, a una fossa comuna (procés, eines, material). Malgrat a la fossa comuna de Montuïri no s'haguessin trobat les restes de les persones de Campos assassinades durant la Guerra Civil, els alumnes investigaran quin és el procés quan sí es troben restes que s'han d'excavar i estudiar. A partir de la informació trobada elaboraran el procés i redactaran la informació per després exposar-la amb una presentació davant els altres grups de l'aula.

A les dues sessions següents, la **sèptima i la octava**, s'exposaran els projectes fets a l'aula, amb la finalitat de donar a conèixer el treball realitzat a la resta de companys.

Durant les sessions **novena i desena** es durà a terme una exposició a escala major del treball fet. En grups de treball aniran classe per classe exposant el projecte a la resta d'alumnes de l'escola, és un tema que en parla el poble i ben segur els agradarà sentir-ne algunes explicacions.

És necessari sumar una sessió més pel fet de fer significatiu el tema treballat anant al punt de partida, on s'originen totes les preguntes i els dubtes que s'han resolt i entès durant la proposta. Així doncs, anar a visitar el cementiri de Montuïri i veure així com el procés ha afectat el cementiri i on es varen dur a terme les exhumacions, tindria lloc la **onzena sessió**, aquesta es mirarà de fer coincidir que sigui una hora abans de del pati per poder anar allà i berenar tots junts.

Per acabar, la **darrera sessió** per tancar la proposta didàctica d'una forma emotiva i sensibilitzadora convidaria a venir a l'aula a un testimoni que pogués aportar una informació addicional a la proposta. Aquest testimoni podria ser un familiar d'un testimoni de la Guerra Civil, ja què per motiu d'edat, és impossible trobar algun padrí dels alumnes de l'aula viu, també podria venir el batlle Joan Verger Rossinyol a explicar-nos el procés de l'exhumació de la fossa, algun historiador que tingui noció de la història de la fossa o algun membre de l'associació de Memòria de Mallorca.

Temporalització de la nova proposta didàctica ja modificada

SESSIÓ	DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT	TEMPS
1a	Activitat 1: Pluja de preguntes sobre la Fossa Comuna de Montuïri, grup–classe. Agrupament: grup-classe.	***55'***
2a	Activitat 2: donar resposta al llistat de preguntes. Agrupament: 4 grups de sis alumnes.	***55'***
3a, 4a, 5a i 6a	Activitat 3: en grups de sis comencen la seva tasca. • **Grup 1**: recerca d'informació per respondre les preguntes teòriques i després elaborar una presentació. • **Grup 2**: elaboració d'un mapa (mural i online) localitzant les fosses de Mallorca i les respectives exhumacions. • **Grup 3**: elaboració d'un eix cronològic (mural i online) representant les dates de la Guerra Civil Espanyola i l'any de l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri. Explicant a cada data els fets més importants que fan que aquests anys siguin importants. • **Grup 4**: investigar quin procés fa un arqueòleg quan troba un esquelet (procés, eines, material). Agrupament: 4 grups de sis alumnes.	*3h 40'*
7a i 8a	Activitat 4: cada grup du a terme la seva exposició oral del treball realitzat per poder compartir-ho amb la resta de companys. Aquestes dues sessions són seguides, d'aquesta manera si un grup exposa en el moment de canvi d'assignatura no els afectarà. Agrupament: els grups de treball.	*1h 50'*
9a i 10a	Activitat 5: exposició oral classe per classe, amb la finalitat de donar a conèixer el que s'ha descobert a la resta d'alumnes de l'escola. Agrupament: els grups de treball.	*1h 50'*
11a	Activitat 6: visita al cementiri de Montuïri amb bicicleta i berenada.	*1h 15'*

	Agrupament: grup-classe.	
12a	Activitat 7: visita d'un padrí, familiar per narrar anècdotes i demanar preguntes. Agrupament: grup-classe.	*55'*

7. CONCLUSIONS

La principal conclusió que s'extreu d'aquest treball de final de grau és, sobretot, optimista en el sentit de que des d'un primer moment l'alumnat va mostrar una gran predisposició a l'hora de participar en les activitats programades. A més, el fet de dur a terme una diversitat d'activitats va mantenir a l'alumnat actiu i en cap moment es van observar signes de vagància o avorriment. Per tant, es fa patent que mentre més pròxim és el tema a l'alumnat, més interès mostren.

La proposta didàctica inicial comptava amb una temporalització de set sessions atorgada pel tutor, perquè ell necessitava les altres sessions per seguir explicant el seu temari. Deixant de banda la temporalització limitada de les sessions, la proposta didàctica millorada compte amb un total de 12 sessions incorporant una visita al cementiri, una invitació a un testimoni perquè conti alguna anècdota, entre altres. Una proposta didàctica de 12 sessions per un tema que es du a terme a una sola assignatura podria ser no convenient perquè pot causar un incompliment d'una part del currículum a donar. Per aquest motiu abans d'iniciar la proposta es consensuarà una coordinació prèvia per dur a terme una distribució de les 12 sessions entre les matèries de ciències i també pel fet de no prolongar la proposta i poder-la executar amb una setmana o setmana i mitja utilitzant les quatre hores setmanals de socials i naturals més dues hores de la següent setmana de cada assignatura. Per exemple, la podríem introduir dins l'assignatura de ciències naturals perquè una de les activitats principals és investigar quin és el procés arqueològic que es du a terme a una fossa comuna.

L'alumnat no compte amb una competència digital elevada i això va fer que a l'hora d'utilitzar els ordinadors per fer les activitats requerides, necessitessin una petita ajuda per part de l'equip docent. Aquesta ajuda va ser: donar un llistat de pàgines on buscar informació així com també filtres per aquesta, dur a terme un exemple a l'aplicació "timeline" per poder ensenyar-los el funcionament i deixar el compte de Google per poder realitzar al mapa de Mallorca a "my google maps" amb les localitzacions de les fosses comunes.

8. REFLEXIONS FINALS

El fet desencadenant d'elaborar aquest treball va ser la coincidència en el temps de l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri (el meu poble) amb el període de pràctiques que vaig dur a terme al centre. Aquesta casualitat, va fer possible portar a l'aula un tema popular al poble a dins l'aula.

En primer lloc, el que he pogut observar és que l'exhumació de la fossa comuna com a tema principal ofereix moltes possibilitats de propostes didàctiques a l'aula i a fora. És un tema susceptible de poder fer moltes preguntes per part dels alumnes (tant a l'aula com a casa), realitzar una excursió al cementiri, empatitzar convidant a un padrí o parent per contar anècdotes de l'època, fer manualitats com murals, eixos cronològics i/o involucrar a la resta de cursos de l'escola.

En segon lloc, vaig escollir dur a terme un ensenyament-aprenentatge significatiu i autèntic per poder introduir a dins l'aula un tema tan parlat al poble, i això va suposar una gran motivació per l'alumnat, és a dir, l'impacte que s'estava vivint al poble es va traslladar a dins l'aula, i aquest fet em va sorprendre. A més, a través de les seves preguntes i intrigues vaig g poder comprovar que els alumnes presentaven un major grau d'interès en comparació a altres continguts. Gràcies a tractar aquest tema, els alumnes podien entendre el que es parlava a casa i, inclús, podien aportar informació sobre l'exhumació de la fossa comuna de Montuïri.

En tercer lloc, dur a terme aquesta proposta didàctica a través de la metodologia escollida, va causar en mi sorpresa. Pel fet de que prèviament sospitava que seria un tema interessant per l'alumnat però no m'esperava que arribés a suposar una vertadera motivació per ells.

En darrer lloc, el feedback ha estat l'element clau a l'hora de dur a terme la reelaboració de la proposta inicial on s'inclouen les modificacions necessàries. El feedback que es va poder observar per part de l'alumnat es va basar amb la motivació i l'expectació amb la que varen respondre en alguns aspectes del tema, i la falta d'interès per altres activitats. Tenir un feedback em va permetre modificar la proposta inicial ja que tenia un major coneixement del grup-classe, sabia quines eren les activitats més engrescadores per ells i amb quines necessitaven més temps ja fos perquè no comptaven amb una competència digital elevada o perquè no causava el mateix interès que altres activitats més motivadores. Un exemple d'activitat poc engrescadora, va ser

la de cercar a la xarxa informació a llocs poc freqüentats per ells, en canvi, un exemple d'activitat amb un feedback positiu va ser l'exposició oral que varen dur a terme al finalitzar les activitats per poder donar a conèixer la tasca realitzada. Per tant, una vegada vaig poder observar els diferents tipus de feedbacks de les diverses activitats dutes a terme, vaig poder concloure que una proposta didàctica sempre es pot millorar, adaptant-la a les singularitats del grup al qual s'ha dut a terme. Cada grup és diferent, per tant, el feedback d'una proposta inicial sempre motivarà per modificar-la tenint en compte les característiques del grup-classe.

Per aquests motius esmentats anteriorment, he pogut comprovar que la teoria sobre l'aprenentatge significatiu a l'aula és la millor des del meu punt de vista i que s'ha de aprofitar el context sempre que sigui possible. La motivació i l'interès per part de l'alumnat han estat els dos conceptes més presents a l'aula.

Per acabar, el fet de tractar el tema de la Guerra Civil, ha estat per mi un repte com a docent. Quan parlem d'història entra en joc el factor humà, perquè la història, al contrari que les matemàtiques, pot ser interpretable. Per aquest motiu s'ha intentat seguir una línia neutral per tal de no influir en l'opinió crítica de l'alumnat.

8. BIBLIOGRAFIA I ALTRES DOCUMENTS CONSULTATS

Aprenentatge basat en problemes. (2006). Recuperat el 17 de maig de 2018, a partir de http://www.xtec.cat/~rgrau/abp/abpbases.htm

Aprenentatge Significatiu | enciclopèdia.cat. Recuperat el 25 d'abril de 2018, a partir de https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0248942.xml

Apunts de l'assignatura "*Psicologia de l'Educació i Acció Tutorial*" del grau d'Educació Primària de curs acadèmic 2015-2016.

Ausubel, D. P. (1976). Psicología educativa. Un punto de vista cognoscitivo. México: Ed. Trillas.

Ausubel, D. P. (2002). Adquisición y retención del conocimiento. Una perspectiva cognitiva. Barcelona: Ed. Paidós.

Ballester, A. (2007). L'aprenentatge significatiu a l'aula. *Comunicació educativa*, (20), 26. https://doi.org/10.17345/comeduc200726-30

Confirmada l'existència d'una fossa comuna a la vila de Montuïri. (2010). Memòria de Mallorca. Recuperat el 10 d'abril de 2018, a partir de http://memoriadelesilles.org/wordpress/2010/12/02/confirmada-lexistencia-duna-fossa-comuna-a-la-vila-de-montuiri/

El Govern projecta 10 intervencions en diferents fosses durant el 2018. Recuperat el 25 d'abril de 2018, a partir de https://www.arabalears.cat/balears/Govern-projecta-intervencions-diferents-comunes_0_1928207317.html

IB3 NOTÍCIES. (2017). *La fossa de Montuïri es podria començar a excavar a l'estiu*. Recuperat el 3 de maig de 2018 a partir de https://www.youtube.com/watch?v=4o2n1EaPQLs

Garí Salleras, B. (2009). La repressió a Mallorca durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939): memòria d'una coerció planificada.

Llei 52/2007 de 26 de desembre, per la que es reconeixen i amplien drets i s'estableixen mesures a favor d'aquells que patiren la persecució o violència durant la Guerra Civil i la dictadura. Espanya. Recuperat el dia 12 de juny de 2018, a partir de: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-22296

Llei 10/2016 de 13 de juny per a la recuperació de persones desapareguts durant la Guerra Civil i el franquisme. Illes Balears. Recuperat el dia 27 de maig de 2018, a partir de https://www.boe.es/buscar/pdf/2016/BOE-A-2016-6312-consolidado.pdf

Damià Quetglas. (1986). Montuïri. La Inquisició que tornà amb camisa blava. *Memòria Civil, núm. 13*. Balears. Recuperat el 20 de maig de 2018, a partir de https://www.fideus.com/memoria%2013%20-%20montuiri.htm

Novak. J. D. (1998). *Learning, Creating and Using Knowledge*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Pantalles per als més petits: amigues o enemigues? (2015, setembre 19). Recuperat el 17 de maig de 2018, a partir de https://www.arabalears.cat/balears/Pantalles-mes-petits-amigues-enemigues_0_1432057069.html

Rodríguez Palermo, Mª. (2011). La teoría del aprendizaje significativo: una revisión aplicable a la escuela actual. *IN. Revista Electrònica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa,* V.3, n. 1, PAGINES 29-50.

Tamames, R. (2011). Breve historia de la Guerra Civil Española. Editorial Ediciones B.

Thomas, H. (1979). La Guerra Civil Española. Ediciones Surbión.

4mteories - 5. L'APRENENTATGE SIGNIFICATIU. Recuperat el 10 d'abril de 2018, a partir de https://4mteories.wikispaces.com/5.+L%27APRENENTATGE+SIGNIFICATIU

Entrevistes personals

- Manel Santana Morro, Director General de Participació i Memòria Històrica (24 de maig de 2018)
- Joan Verger Rossinyol, batlle de Montuïri (23 de maig de 2018)